

Srefan Wojciechowski

Michał Pękalski (19 IX 1896 - 16 VIII 1967)

Rocznik Lubelski 11, 221-223

1968

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

dzieje i przekonanie, że seminarium zapoczątkuje dalsze badania i prace poświęcone temu tematowi.

Podczas seminarium w hallu Domu Nauczyciela eksponowana była, przygotowana staraniem wspomnianej komisji historycznej, interesująca wystawa na temat strajku nauczycielskiego na Lubelszczyźnie. Prezentowała ona bogaty i ciekawy zestaw materiałów historycznych, uzupełniając w pewnym sensie tok obrad. W sumie, jak wydaje się, seminarium mimo niejednorodnego ujęcia i charakteru poszczególnych wystąpień było interesujące, żywe i owocne pod względem naukowym. Dobrze by się stało gdyby znalazło także swoje pokłosie w okolicznościowej publikacji o charakterze popularnonaukowym lub też edycji ciekawszych materiałów źródłowych.

Wiesław Śladkowski

MICHAŁ PĘKAŁSKI (19 IX 1896—16 VIII 1967)

Długoletni nauczyciel, kierownik szkoły, a następnie inspektor szkolny, Michał Pękalski, wyróżniał się spośród nauczycieli w Lubelskiem różnorodnością zainteresowań i pracowitością.

Urodził się w Zaklikowie 19 września 1896 r. w rodzinie murarskiej. W rosyjskim gimnazjum w Sandomierzu Pękalski zetknął się z przeciekającą tutaj z Tarnobrzega, z austriackiego zaboru, nielegalną prasą. Gimnazjum ukończył w 1914 r. i gdy po zajęciu Kongresówki przez Niemców i Austriaków zaczęto na jej obszarze organizować polskie szkolnictwo, Pękalski zgłosił się natychmiast do pracy. Uczyl w szkołach jednoklasowych w Trzydniku i w Węglinie, miejscowościach leżących niedaleko rodzinnego Zaklikowa. Awansem dlań była następna placówka pracy w Polichnie, w szkole dwuklasowej, z której przeszedł do szkoły siedmioklasowej w Zaklikowie. Tutaj był przez jeden rok kierownikiem; stąd przeszedł na stanowisko kierownika siedmioklasowej szkoły w Urzędowie. Pierwszy rok kierownictwa urzędowskiego spędził na studiach w Lublinie, gdzie w 1928 r. ukończył Państwowy Wyższy Kurs Nauczycielski o kierunku matematyczno-fizycznym. Stąd też wywodziły się późniejsze metodologiczne zainteresowania Pękalskiego matematyką. Szkołą urzędowską kierował do końca 1944 r. Był w tym czasie płatnikiem rejonowym, więc zaufanym kolegą, któremu powierzono wyplacanie miesięcznych poborów nauczycielom pracującym w terenie. Był przewodniczącym nauczycielskich konferencji rejonowych, instytucji mającej na celu dokształcanie dydaktyczne i metodyczne nauczycieli, z których po I wojnie światowej duża część nie miała fachowego przygotowania pedagogicznego. Był delegatem nauczycieli do Powiatowej Rady Szkolnej, troszczącej się o lokale szkolne i zaopatrzenie szkół w pomoce naukowe, sprzęt szkolny i opał. Był również członkiem komisji egzaminacyjnej dla nauczycieli i tym samym brał udział w przeprowadzaniu egzaminów praktycznych, które każdy nauczyciel, również po studiach, po kilku latach pracy w szkole, obowiązany był złożyć, by uzyskać stabilizację w zawodzie nauczycielskim. Obok oficjalnych członków komisji egzaminacyjnej: przedstawiciela zakładu kształcenia nauczycieli i inspektora szkolnego, taki reprezentant nauczycieli w komisji był czynnikiem społecznym, mającym na uwadze również osobę kandydata i jego warunki pracy, nie dopuszczającym do ewentualnego krzywdzenia młodego nauczyciela, nie orientującego się

w przepisach. Wszystkie te funkcje społeczne Pękalski wypełniał z pełnym poświęceniem i ku zadowoleniu nauczycielstwa i władz szkolnych. W okresie okupacji hitlerowskiej zorganizował i prowadził tajne nauczanie, poszukiwany przez okupanta w ostatnich miesiącach przed wyzwoleniem musiał się ukrywać. Po 17 latach pracy na stanowisku kierownika szkoły w Urzędowie został w wyzwolonej Polsce powołany na początku 1945 r. na stanowisko inspektora szkolnego w Kraśniku. Stąd w 1947 r. przeszedł na stanowisko zastępcy inspektora szkolnego w Biłgoraju. By zaradzić brakowi sił nauczycielskich, po wielkich stratach w okresie okupacji, prowadził w Kraśniku kursy pedagogiczne. Posiadając gruntowne wykształcenie ogólne opanował znajomość języków: łacińskiego, angielskiego, francuskiego, niemieckiego, rosyjskiego oraz włoskiego, co ułatwiało mu orientację w bogatej literaturze fachowej, opanował również esperanto i to w takim stopniu, że mógł uczyć tego języka na kursach.

Uznany za inwalidę w 1951 r. mieszkał nadal w Biłgoraju pracując jako nauczyciel w szkole zawodowej. Zajęty teraz w mniejszym stopniu pracą zawodową mógł się oddać niemal bez ograniczeń ulubionym swoim zainteresowaniom: historii, archeologii, etnografii i popularyzacji wiedzy. Zmarł w Biłgoraju dnia 16 sierpnia 1967 r. żegnany przez szerokie rzesze ludności, uczczony wspomnieniami w kilku czasopismach.

Michał Pękalski jako pedagog obserwował nie tylko młodzież, którą kształcił i wychowywał, ale i starsze społeczeństwo, badał jego braki, potrzeby i zainteresowania, badał też szerzej pojęte środowisko, łącznie z terenem i jego przeszłością. Stąd też wywodziły się zainteresowania Pękalskiego, którym cały czas wolny od pracy zawodowej poświęcał.

Publikować zaczął już w 1932 r. początkowo drobne artykuły bądź przyczynki, w pismach zawodowych i fachowych jak: „Życie Szkoły”, „Przyjaciel Szkoły”, „Z bliska i z daleka”, „Z otchłani wieków”, „Wiadomości Archeologiczne”, „Teką Zamojską”, „Pamiętnik Lubelski”, a także, zwłaszcza pod koniec życia, w prasie codziennej.

Pękalski wcześniej zwrócił uwagę na historię miejscowości, w których pracował, w pierwszym rzędzie Urzędowa i okolicy, później Biłgoraja, nie zapominając o rodzinnym Zaklikowie. W Urzędowie oddziaływał bardzo korzystnie na miejscowe społeczeństwo, założył tam bibliotekę publiczną. Stare tradycje tego historycznego miasta, ongiś królewskiego, siedziby starostwa, dzięki Pękalskiemu znalazły wyraz w przybraniu przez szkołę podstawową w tym mieście oficjalnie używanej nazwy: Szkoła Jagiellońska.

Jeszcze przed wojną ogłaszał drukiem swoje spostrzeżenia w terenie dotyczące najwcześniejszych okresów życia ludzkiego w okolicach Urzędowa i Zaklikowa m.in. o Bassonii, Leszczynie i Węglinie. W latach powojennych rozciągnął swoje obserwacje na teren ciągnący się od Wisły aż po Ładę i miasto Biłgoraj, informował o znaleziskach obiektów kultury materialnej w Kosinie, Gościeradowie, Goraju, Biłgoraju, Aleksandrowie, Dylach, Harasiukach i w szeregu innych miejscowości.

Pierwszą historyczną rozprawkę Pękalskiego — *Przyczynek do dziejów cechu krawców urzędowskich w XIX w.* — wydało Ognisko Nauczycielskie w Urzędowie w 1938 r. Posiadał jednak Pękalski sporo nagromadzonego materiału i stąd coraz to nowe artykuły o Urzędowie: *Wały w Urzędowie* („Pamiętnik Lubelski”, t. III: 1938), *Urzędów w liczbach 1860 r.* („Teką Zamojską” 1939); o Zaklikowie: *Notatka o szkółce parafialnej w Zaklikowie* („Teką Zamojską” 1938), *Kościół pod wezwaniem św. Anny w Zaklikowie* („Z bliska i z daleka” 1939), *Z przeszłości*

Zaklikowa (*Z dziejów powiatu kraśnickiego*. Lublin 1963), jak również o początkach i dziejach Goraja (1957) i Biłgoraja (1956).

Z tych zainteresowań przedhistorycznych i historycznych Pękalskiego, dzięki wiązaniu przezeń współczesności z przeszłością, musiały się wyłonić obserwacje zjawisk z dziedziny etnografii, a zarówno okolice Zaklikowa i Urzędowa, jak i Biłgoraja przechowały jeszcze bardzo wiele zabytków i osobliwości kultury ludowej. Obok artykułów o charakterze wybitnie etnograficznym, jak np. o pieśniach, figurkach i krzyżach w kapliczkach czy języku sitarzy biłgorajskich, ogłaszał też artykuły oraz rozprawy mające podbudowę i walory historyczne, m. in.: *Miary pola (gruntu) w Urzędowie* („Lud” 1951), *Dom w Urzędowie i zabytkowa chata w Korytkowie* („Ochrona Zabytków” 1954), *Arabskie domy na lubelskiej ziemi, Biłgorajskie budownictwo drewniane* („Polska Sztuka Ludowa” 1959). Największe na pewno jednak znaczenie dla badaczy województwa lubelskiego mają dwie ostatnie prace Pękalskiego: *O sitarstwie i sitarzach biłgorajskich* ogłoszona w: „Prace i Materiały Etnograficzne Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego” T. 18: 1961 oraz *Materiały do magii, przesądów i wróżb w Biłgorajkiem* w: „Studia i Materiały Lubelskie” — Etnografia II, wydawnictwo Muzeum Lubelskiego z 1966 r.

Zasiłki Pękalskiego w dziedzinie badań regionalnych południowo-zachodniej części województwa lubelskiego są dość znaczne i doceniane od dawna. Dano temu wyraz zarówno w publikacjach informujących o badaczach tego regionu (H. Zwołakiewicz *Etnografowie i regionaliści w badaniach ludowej kultury Lubelszczyzny*, Lublin 1962), jak i w artykułach prasowych. Dużą zasługą Pękalskiego było zainicjowanie w Biłgoraju muzeum regionalnego, którym początkowo, kiedy mieściło się przy Zasadniczej Szkole Zawodowej, sam kierował. Najcenniejsze przedmioty jakie posiadał znalazły się w zbiorach muzeum w Biłgoraju, ofiarowane bądź przez niego samego za życia, bądź też przez żonę po jego zgonie. Uznaniem pracy Pękalskiego było przyznanie mu Medalu Dziesięciolecia, a później odznak: Tysiąclecia Państwa Polskiego i złotej Związku Nauczycielstwa Polskiego.

Michał Pękalski, samotny działacz i badacz prowincjonalny w Lubelskiem, wiele zdziałał przez swoją pracę pedagogiczną, jak też przez poszukiwania naukowe i popularyzację wiedzy o regionie lubelskim wśród młodzieży i starszego pokolenia. Wysiłek jego nie poszedł na marne, pozostawił on po sobie ślad trwały nie tylko na bliższym terenie jego działalności, ale również w województwie lubelskim, a nawet w kraju.

Stefan Wojciechowski